

การพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ:
กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด

**Area Development for Personalize and Precision Poverty Alleviation:
A Case Study of Roi Et Province**

พิมพ์ชนก ไพรีพินาส¹ / ประมัตต์ โปดาพล² / พูนสุข จันทศิลป์³ / วรพจน์ พรหมจักร^{4*}

Pimchanok Paireepinas / Paramat Phodapon / Poonsuk Jantasin /

Worapoj Promjuk

¹ สาขาวิชาพัฒนาชุมชนและนวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Community Development and Social Innovation Program, Faculty of Liberal Arts and Science,
Roi Et Rajabhat University

² สาขาวิชาพัฒนาชุมชนและนวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Community Development and Social Innovation Program, Faculty of Liberal Arts and Science,
Roi Et Rajabhat University

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Assistant Professor Dr., Business English Program, Faculty of Liberal Arts and Science,
Roi Et Rajabhat University

⁴ สาขาวิชานวัตกรรมสื่อสารและการจัดการสารสนเทศ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Communication Innovation and Information Management Program, Faculty of Liberal Arts and
Science, Roi Et Rajabhat University

* Corresponding Author* E-mail: worapoj@reru.ac.th

Received: August 02, 2024

Revised: January 30, 2025

Accepted: February 28, 2025

DOI: <http://doi.org/>

บทคัดย่อ

ที่ผ่านมาจังหวัดร้อยเอ็ดได้แก้ไขปัญหาคือความยากจนตามนโยบายรัฐบาล แต่ก็ยังพบว่าประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดยังคงเผชิญหน้ากับความยากจน จึงได้นำข้อมูลจากเครื่องมือ TP MAP สำหรับการสำรวจหาคนจน ปัญหาของความยากจน ต่อขอต่อผู้การพัฒนาคือความเป็นอยู่ของคนจนให้มีประสิทธิภาพ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) วิเคราะห์สาเหตุ และปัญหาวิเคราะห์รูปแบบที่ก่อให้เกิดความยากจนในกลุ่มเป้าหมาย 2) ออกแบบโมเดลแก้นจนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของคนจนกลุ่มเป้าหมาย และสามารถส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้กับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ผลการวิจัย พบว่า สาเหตุของความยากจน เกิดจากการไม่มีที่ดินทำกิน ผลผลิตการเกษตรตกต่ำ การเข้าไม่ถึงแหล่งทุน ขาดแหล่งน้ำในการทำการเกษตร และปัญหาสุขภาพ สำหรับการออกแบบโมเดลแก้นจนในพื้นที่ต้นแบบตำบลครั้งน้อย เพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีอาชีพมีรายได้ สามารถพึ่งพาตนเองภายใต้โมเดล เกษตรพามีผู้นำดีพายุ ดังนี้ 1) การเลี้ยงไก่ไข่แบบกรงดับ 2) การปลูกผักแบบยกแคร่ และ 3) โมเดลผู้นำดีพายุ

คำสำคัญ: การพัฒนาพื้นที่, โมเดลแก้นจน, ครัวเรือนยากจน, ร้อยเอ็ด, แก้นจน

Abstract

In the past, efforts to alleviate poverty in Roi Et Province have been implemented in accordance with governmental policies. Nonetheless, poverty is still a persistent problem for the people of the province. Thus, data from the TP MAP tool, used to identify individuals living in poverty and their associated issues have been utilized to enhance the living conditions of the poor effectively, in line with the research objectives. 1) to analyze the causes, problems, and patterns that lead to poverty among the target group, and 2) to design a poverty alleviation system and

model that align with the specific issues and contexts of the target group, enabling the transfer of assistance to the poor through government agencies, the private sector, and civil society. The study found that the causes of poverty include lack of farmland, low agricultural productivity, limited access to funding, insufficient water sources for farming, and health problems. The poverty alleviation model for the pilot area in Tambon Dong Khrang Noi seeks to empower impoverished households to become self-sufficient and cultivate sustainable livelihoods through the "Agriculture for Prosperity" and "Leadership for Well-being" Model. The model comprises three key components: 1) caged-layer poultry production, 2) raised-bed vegetable farming, and 3) the "Leadership for Well-being" initiative.

Keywords: area development, poverty alleviation model, poor households, Roi Et, poverty alleviation

บทนำ

การจัดความยากจนเป็น 1 ใน 17 ข้อที่องค์การสหประชาชาติ หรือ UN ได้ประกาศเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development Goals: SDGs) ให้บรรลุหมดไปภายในปี 2573 โดยมีตีความยากจนนั้นมีพลวัตการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม จึงมีทั้งความซับซ้อน และเชื่อมโยงสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้นิยามความยากจนว่า มีความขัดสนในทางด้านเศรษฐกิจ การขาดศักยภาพสำหรับการดำรงชีพด้วยตนเองจากเงื่อนไขทางด้านการศึกษา การเข้าถึงทรัพยากร ที่ดินทำกิน การเข้าถึงสิทธิ์ทางการเมือง การไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่อื่นเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะ พัฒนาองค์ความรู้ และการได้รับสวัสดิการจากทางภาครัฐ เกิดการพึ่งพิงสูง (Sihaboonli, 2024)

ทั้งนี้สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย พบว่า ในปี พ.ศ. 2564 จำนวน

ประชากรที่เป็นคนจนพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีจำนวนคนจนมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายได้ต่อหัวจำนวนตามรายภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุดมาโดยตลอด (Office of the National Economic and Social Development Board, 2022) หากพิจารณาถึงปัญหาความยากจนของไทยในเชิงลึกจะพบว่าปัญหาความยากจนของไทยเข้าข่ายตามเกณฑ์วัดแล้ว ยังรวมถึงประชากรกลุ่มเปราะบางในสังคมอีกด้วย

สำหรับปัญหาประชากรยากจนของจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 20 อำเภอ จากข้อมูลกรมการพัฒนาชุมชน และ ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform) ในปี 2562 พบว่าจังหวัดร้อยเอ็ดมีครัวเรือนยากจนทั้งสิ้นจำนวน 5,337 ครัวเรือน เมื่อนับเป็นรายบุคคลรวมทั้งสิ้น 10,095 คน เมื่อจำแนกความยากจนตามมิติ 5 ด้าน พบว่า คนจนมิติด้านการศึกษามีจำนวน 5,713 คน มิติด้านรายได้ 3,618 คน มิติความเป็นอยู่ 573 คน มิติด้านสุขภาพ 522 คนและมิติด้านการเข้าถึงบริการของภาครัฐ 71 คน ตามลำดับ (Pongsart et al., 2022) ซึ่งจะเห็นได้ว่า โดยภาพรวมของคนจนในจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่เป็นคนจนในด้านการศึกษาซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนจนในการยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือสามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และรู้จักการแก้ปัญหาเพื่อการดำรงอยู่ของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างมีความสุข ที่ผ่านมาจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2561 – 2564 ฉบับปี พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดให้วัตถุประสงค์หลักของแผนคือ ประชาชนมีสุขภาวะที่ดี หลุดพ้นความยากจน พึ่งตนเองได้ และกำหนดประเด็นการพัฒนาที่ 3 พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน และสังคมให้เข้มแข็ง มีวัตถุประสงค์ของการพัฒนาเพื่อให้คนได้รับการพัฒนาเหมาะสมตามวัย มีคุณภาพ เป็นคนดี คนเก่ง มีอาชีพมีรายได้ คนมีสุขภาวะที่ดี สังคมเข้มแข็ง ตั้งเป้าหมายและตัวชี้วัด เช่น ร้อยละของครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. ลดลง (ร้อยละ 80) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

แม้จังหวัดร้อยเอ็ดจะมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนมาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังไม่สามารถลดปัญหาความยากจนได้อย่างทั่วถึง ตรงจุด เพราะความยากจนที่เกิดขึ้นควรได้รับการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและปัญหาแท้จริงเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุดและเหมาะสมกับบริบท จากความสำคัญและปัญหาข้างต้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งลงรายละเอียดศึกษาข้อมูลคนจนตามระบบ TP MAP เพื่อให้ได้ฐานข้อมูลคนจนเป้าหมายและใช้ข้อมูลเหล่านี้เป็นฐานการพัฒนาโครงการช่วยเหลือลดความยากจน และการวิเคราะห์บริบทพื้นที่ เช่น จำนวนคน/ครัวเรือนยากจน จำแนกประเภทคนจนตามฐานข้อมูล TP MAP และฐานข้อมูลอื่น ๆ ในจังหวัดของตนเอง รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ระบบและกลไกของหน่วยงานภาคีเครือข่าย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ ในพื้นที่ของตนเองให้ชัดเจน รวมทั้งเพิ่มทุนเดิมในพื้นที่ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นนวัตกรรมแก่นร่วมใช้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์สาเหตุ และปัญหา รวมทั้งวิเคราะห์รูปแบบที่ก่อให้เกิดความยากจนในกลุ่มเป้าหมาย โดยผ่านกระบวนการวิจัย
2. ออกแบบระบบ และ โมเดลแก่น (Operating model/Pilot project) ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของคนจนกลุ่มเป้าหมาย และสามารถส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้กับหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและประชาสังคม จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้สามารถช่วยเหลือคนจนได้อย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำต่อไป (Personalize Poverty Alleviation)

ภาพ 1

กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามกรอบการวิจัยที่หน่วยผู้ให้ทุนกำหนด โดยในเบื้องต้นคณะผู้วิจัยนำข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี พ.ศ. 2562 ที่มีการสำรวจข้อมูลครัวเรือนที่มีประชากรอาศัยอยู่จริงทั้งหมด 292,209 ครัวเรือน พบว่ามีประชากร 910,988 คน แยกเป็นชาย 444,106 คน หญิง 466,882 คน และในฐานข้อมูล TPMPA โดยจังหวัดร้อยเอ็ดมีการจำแนกข้อมูลคณากรแยกเป็นรายอำเภอและจำแนกความยากจนตามมิติ 5 ด้าน ได้แก่ มิติด้านการศึกษา 5,713 คน มิติด้านรายได้ 3,618 คน มิติความเป็นอยู่ 573 คน มิติด้านสุขภาพ 522 คนและมิติด้านการเข้าถึงบริการของภาครัฐ 71 คน (Pongsart et al., 2022) และนำข้อมูลจากฐานข้อมูล TPMPA, จปฐ, พมจ. และบ้านพอเพียง มาสอบถามด้วยโปรแกรม Computer เพื่อ

ตรวจสอบความทับซ้อนกัน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลครัวเรือนยากจนจากฐานข้อมูล TPMAP เป็นแนวทางในการเลือกพื้นที่ดำเนินการวิจัย โดยกำหนดพื้นที่อำเภอ เป้าหมายของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อดำเนินการค้นหา สอบทานข้อมูล และสำรวจทุนคนจนและครัวเรือนในพื้นที่ 6 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอปทุมรัตต์ อำเภอโพนทอง และอำเภอศรีสมเด็จ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

- 1) เป็นอำเภอที่มีการกระจุกตัวของคนจนสูงใน 6 อันดับแรกของจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2) เป็นอำเภอที่มีกลไกการทำงานในพื้นที่เข้มแข็ง โดยในเขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยได้มีการทำ MOU ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อร่วมกันพัฒนาพื้นที่เขตอำเภอเมืองเพื่อพัฒนาด้านการศึกษา และการแก้ไขปัญหาความยากจน นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยได้ทำงานร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ เกษตรวิสัย และอำเภอปทุมรัตต์เพื่อขับเคลื่อน โครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล
- 3) เป็นอำเภอที่มีโอกาสการทำงานแล้วประสบความสำเร็จได้สูงเนื่องจากเป็นอำเภอที่มีการกระจุกตัวของคนจนสูงทำให้เป็นเป้าหมายอันดับแรกที่ทางจังหวัดร้อยเอ็ดต้องการแก้ปัญหาโดยทางมหาวิทยาลัยได้มีการหารือกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และประสานกับนายอำเภอเป้าหมายทุกอำเภอ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จแม่นยำไปพร้อม ๆ กัน โดยมีรายละเอียดข้อมูลจากแต่ละฐานข้อมูลดังตารางที่ 3.1 ที่ประกอบด้วย ข้อมูล TPMAP 2562 ข้อมูลจปฐ. ของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ข้อมูลสมุดพกครัวเรือนกลุ่มเปราะบาง ของสำนักงานพัฒนาสังคมและความร่วมมือของมนุษย์ และข้อมูลบ้านพอเพียง ที่ได้รับความอนุเคราะห์จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ซึ่งหน่วยงานที่กล่าวมาแล้วเป็นหน่วยงานที่ได้ลงนามความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ในโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จ และแม่นยำ กรณีศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ทุกหน่วยงาน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 วิเคราะห์หาสาเหตุ และ ปัญหา รวมทั้งวิเคราะห์รูปแบบที่ก่อให้เกิดความยากจนในกลุ่มเป้าหมายโดยผ่าน กระบวนการวิจัยคือ คนจนในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 20 อำเภอ จำนวนคนจนทั้งสิ้น 10,095 คน โดยเป็นครัวเรือนยากจนจำนวน 5,337 ครัวเรือน

ประชากรกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ที่ใช้ในการดำเนินการ วิจัยประกอบด้วยจำนวน 167 ครัวเรือน หรือคิดเป็น 908 คน จากพื้นที่อำเภอสุวรรณภูมิ เพื่อออกแบบระบบและ โมเดลแก่นครัวเรือนยากจนตำบลครั้งน้อย โดยมีเกณฑ์การ คัดเลือก คือ 1) เป็นอำเภอที่มีการกระจุกตัวของคนจนสูงใน 6 อันดับแรกของจังหวัด ร้อยเอ็ด 2) เป็นอำเภอที่มีกลไกการทำงานในพื้นที่เข้มแข็ง และ 3) เป็นอำเภอที่มี โอกาสการทำงานแล้วประสบความสำเร็จได้สูง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1) แบบสอบถามระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับพื้นที่ หน่วยบริหาร และจัดการทุน ด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ประกอบด้วย 7 ส่วน ดังนี้ 1) ข้อมูลพื้นฐาน ครัวเรือน 2) ข้อมูลสมาชิกในครัวเรือน 3) ข้อมูลด้านกายภาพ และสาธารณูปโภค สาธารณูปการ 4) สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ 5) ทรัพยากรธรรมชาติ และภัยพิบัติต่างๆ 6) การถือถือ และระบบรองรับทางสังคม และ 7) ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ เพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุ และปัญหาในรูปแบบที่ก่อให้เกิดความยากจน

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ใช้แนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และแนวคำถามประกอบการ ระดมสมอง (Brainstorming) เพื่อออกแบบ โมเดลแก่น (Operating model/Pilot project) สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของคนจนกลุ่มเป้าหมาย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งระยะการเก็บข้อมูลเป็น 2 ระยะตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ระยะที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การค้นหาการสอบทาน และสำรวจข้อมูล โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 1) กำหนดผู้รับผิดชอบในการค้นหา การสอบทาน และสำรวจข้อมูลแต่ละอำเภอ
- 2) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องมือที่จะใช้ในเก็บข้อมูล รวมถึงมีความเข้าใจในวิธีการใช้งานระบบข้อมูลครัวเรือนยากจน
- 3) ดำเนินการสำรวจ และเก็บข้อมูลในพื้นที่
- 4) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังข้อมูลครัวเรือนยากจนในพื้นที่เพิ่มเติมจากผู้นำชุมชน (Group Discussion)

ระยะที่ 2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การสำรวจข้อมูลเพิ่มเติมในการออกแบบโมเดลแก่นสอดคล้องกับสภาพปัญหา และบริบทของคนจนกลุ่มเป้าหมาย โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 1) จัดสนทนากลุ่มเป้าหมาย (Focus Group Discussion) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มคนจน
- 2) จัดกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพ และความต้องการในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขความยากจนในรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน
- 3) จัดระดมสมองกลุ่มเป้าหมาย (Brainstorming) เพื่อร่วมกันออกแบบโมเดลเหมาะสม และมีโอกาสประสบความสำเร็จได้สูง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยการใช้ระบบสารสนเทศ PPP CONNEXT

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดย การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูลจากการระดมสมองกลุ่มเป้าหมาย (Brainstorming) โดย การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษาและการอภิปรายผลการวิจัย

ข้อมูลศักยภาพทุน 5 มิติของครัวเรือนที่ยากจนจากระบบ PPPCONNEXT แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนคนจนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีมิติทุนต่ำที่สุดคือ ทุนมนุษย์ (1.94) และลำดับถัดไปเรียงจากน้อยไปหามาก คือ ทุนทางสังคม (2.17) ทุนเศรษฐกิจ (2.49) ทุนธรรมชาติ (2.84) และทุนทางกายภาพ (2.87) โดยภาพรวม จังหวัดร้อยเอ็ดควรจะต้องพัฒนาครัวเรือนคนจนทางด้านทุนมนุษย์ (การศึกษาและทักษะอาชีพต่าง ๆ) และยกระดับทุนทางสังคม (กฎ ระเบียบ กิจกรรม การอยู่ร่วมกันในสังคม) ที่ยังต่ำกว่าค่ามาตรฐาน โดยส่วนหนึ่งสามารถใช้ศักยภาพของทุนที่อยู่ในระดับที่ค่อนข้างดี และสูงกว่าค่ามาตรฐาน (ทุนธรรมชาติและทุนกายภาพ) เพื่อให้ทุนทางเศรษฐกิจสูง/ดีขึ้นไปด้วย

โดยรายละเอียดของการวิเคราะห์ศักยภาพทุนทั้ง 5 มิติ พบว่า ทุนด้านกายภาพ พบว่ามีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่ามาตรฐานกลางและสูงที่สุดในทุนทั้ง 5 ด้าน (2.87) แต่ส่วนรายละเอียดที่ยังต้องการการปรับปรุงและพัฒนา คือ ถนนเส้นทางสาธารณะในบางพื้นที่ อุปกรณ์สารสนเทศและการใช้น้ำในภาคการเกษตรที่ยังเป็นประเด็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความยากจน ทุนด้านทุนมนุษย์ พบว่าครัวเรือนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ยังคงประสบปัญหาในด้านระดับการศึกษาที่มีค่าเฉลี่ยค่อนข้างน้อย จากสาเหตุที่แรงงานกลุ่มนี้ยังมีพื้นฐานระดับการศึกษาที่ต่ำทำให้ยังไม่

สามารถที่จะเข้าสู่ระบบการทำงานที่มีรายได้ประจำ และมีความมั่นคงสูงกว่าได้เท่าที่ควรทุนด้านเศรษฐกิจ พบว่า การที่จะช่วยให้กลุ่มครัวเรือนเป้าหมายได้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนสำหรับการพัฒนาสร้างรายได้ให้กับตนเองเป็นเรื่องที่สำคัญจึงจะเข้าไปสนับสนุนยกระดับทุนทางเศรษฐกิจของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายให้ดีขึ้นคงต้องวิเคราะห์แหล่งสินเชื่อที่มีการคุ้มกันว่าอัตราดอกเบี้ยอยู่ในระบบที่เหมาะสมกับความสามารถในการหารายได้และชำระหนี้ของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย (Pongsart et al., 2022)

จากข้อมูลข้างต้นจึงสามารถวิเคราะห์ปัจจัยความยากจนของกลุ่มเป้าหมาย ความยากจนมิได้มีความหมายแค่เพียงความยากจนที่เป็นเพียงที่เป็นตัวเงิน ซึ่งหมายถึงการขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน แต่ยังรวมรวมถึงความยากจนในมิติอื่นๆ ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น การขาดโอกาสทางการศึกษา การเจ็บป่วย และพิการ การขาดโอกาสในการพัฒนาอาชีพ ตลอดจนการได้รับบริการขั้นพื้นฐาน เป็นต้น (Santipolvt, 2017) ซึ่งสอดคล้องกับ Sumalee (2017) ที่กล่าวถึงสาเหตุของความยากจนในสังคมไทยที่มีสาเหตุเกิดจากระบบการศึกษา และความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของคนจน สุขภาพ การมีงานทำที่ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และทางผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาแก้ไขลดปัญหาความยากจนภายใต้กรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มองทุนทั้ง 5 ด้านอย่างเป็นระบบและมีความสัมพันธ์ต่อกันเพื่อเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการดำรงชีพ (Livelihood resources/assets) ไม่ว่าจะ เป็นด้านทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ ทุนสังคมและทุนเศรษฐกิจ (Maesae, 2015) ซึ่งใช้หลักแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihood) เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่างๆ กระบวนการที่แปรทรัพยากรไปสู่ผลลัพธ์การดำรงชีพตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของ ทรัพยากร และความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน

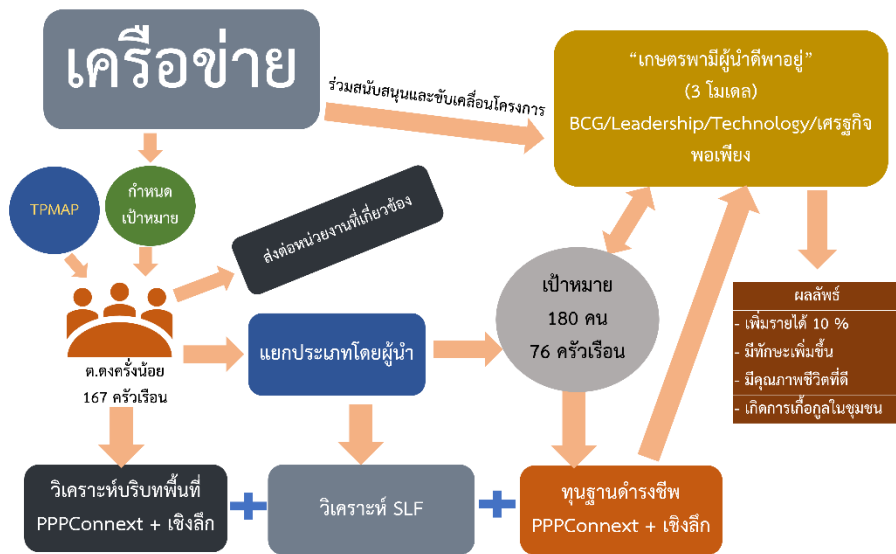
สำหรับการสร้างโมเดลแก๊จน (Operating model/Pilot project) เพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจน ในงานนี้เลือกเป็นพื้นที่ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอสุวรรณภูมิ

เนื่องจากเป็นพื้นที่อำเภอที่มีจำนวนครัวเรือนยากจนจำนวนมากเป็นอันดับสองของ จังหวัดร้อยเอ็ด (1,206 ครัวเรือน) แม้พื้นที่ดังกล่าวจะมีจำนวนคนจนค่อนข้างสูง แต่ใน สภาพพื้นที่ของดงครั้งน้อกลับมีทุนเดิมที่หลากหลายในพื้นที่ ทั้งทุนมนุษย์ ทุนเงิน ทุนธรรมชาติ ทุนสังคม ทุนกายภาพที่จะเป็นฐานสำคัญของการใช้เพื่อแก้ไขปัญหา ความยากจนและด้วยมีผู้นำที่เข้มแข็งในพื้นที่จำนวน 15 คน สนับสนุนเป็นที่เล็งช่วย แก้ไขปัญหาและพัฒนาครัวเรือนยากจนซึ่งยังมีศักยภาพความพร้อมในการพัฒนา ลูกบ้านของตนที่ยังอยู่ภายใต้ความยากจนได้หลุดพ้นจากปัญหาดังกล่าวซึ่งสอดคล้อง การเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของ Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation (2020) ที่ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหา ความยากจนอย่างตรงจุดในแต่ละพื้นที่จึงต้องการผู้เชี่ยวชาญ และการดำเนินงานที่ แตกต่างกัน คณะทำงานจึงต้องประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์และองค์ ความรู้ที่สอดคล้องกับสาเหตุของปัญหาความยากจนในพื้นที่ได้ ซึ่งควรมีผู้ที่เข้าใจ บริบทต่างๆ ในพื้นที่ อาทิ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญา อยู่ในทีมด้วยจึง จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์และยั่งยืน จากปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่ได้ดำเนินการลงพัฒนาหมู่บ้านเป้าหมายในพื้นที่นั้น ได้เก็บข้อมูลรวบรวมกลุ่มเป้าหมาย ครัวเรือนที่ยากจนทั้งที่มีรายชื่อและไม่รายชื่อในระบบ PPPCONNECT เพื่อให้ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายครัวเรือนที่ยากจนในพื้นที่ให้มากที่สุด ศึกษาสภาพพื้นที่ ข้องจำกัดในพื้นที่ด้วยเครื่องมือข้อมูลการวิเคราะห์บริบท (Poverty profile) เพื่อลด อุปสรรคของการดำเนิน โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน และให้เกิดความสอดคล้อง กับสภาพพื้นที่และบริบทกลุ่มเป้าหมายแต่ละครัวเรือนด้วย อีกทั้งจัดกระบวนการส่งเสริมแรงบันดาลใจให้กับผู้นำที่จะเป็นพี่เลี้ยง และกลุ่มคนจนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายใน การลงมือทำกิจกรรมในโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อให้ตัวอย่างที่ประสบ ผลสำเร็จและสามารถสร้างรายได้ ลดปัญหาค่าใช้จ่ายจากกิจกรรมเช่นเดียวกับที่ โครงการที่ทางคณะผู้วิจัยจะส่งเสริม ครัวเรือนยากจนได้นำมาปรับใช้กับครัวเรือนตน และผู้นำสามารถนำแนวทางมาประยุกต์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของลูกบ้าน

ต่อไป และสร้างเครือข่ายเป็นการให้ความช่วยเหลือพัฒนาคลุ่มคนจนร่วมกันต่อไป จากกระบวนการ และแนวทางการพัฒนาสร้างโมเดลแก๊จัน (Operating model/Pilot project) ในครั้งนี้สอดคล้องกับฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง Science and Technology Division of Royal Thai Embassy in Beijing, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation (2021) ที่ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาของประเทศจีนในหลายมณฑลที่สามารถจัดความยากจนออกไปได้ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ “ปฏิบัติการจัดความยากจนด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” เพื่อให้ได้มาซึ่งเรียกว่า นวัตกรรมเพื่อสังคม (Social Innovation) ตามแนวทาง ดังนี้ 1) วางแผน และบริหารจัดการทรัพยากรทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ยากจนซึ่งสอดคล้องกับ Mankong (2021) ที่กล่าวถึง การแก้ไขปัญหาความยากจนที่ต้องพัฒนามาจากฐานรากอย่างรอบด้านบูรณาการวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้เกิดการแก้ไขประสบผลสำเร็จ 2) เลือกอำเภอที่ยากจน เพื่อแก้ไขปัญหาตามเป้าหมาย 3) ลงทุนด้านเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาการผลิต 4) คัดเลือกเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งลงพื้นที่ช่วยเหลือคนยากจน 5) ดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และ 6) สร้างแรงจูงใจในการแก้ปัญหาคความยากจนจากภายนอก และภายใน

ภาพ 2

การออกแบบข้อเสนอโครงการ Operating Model ทีมผู้วิจัยได้ดำเนินการตามกรอบยุทธศาสตร์ความยากจน (Strategy Poverty Framework)

จากการเลือกพื้นที่ตำบลคงครั้งน้อย อำเภอเกษตรวิสัยเป็นตำบลนำร่องแห่งแรกในการพัฒนาโมเดลแก๊จน ซึ่งมีศักยภาพทางด้านการมีเครือข่ายจากโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล (U2T) มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทีมผู้วิจัยกับกลุ่มชาวบ้าน รวมทั้งได้ช่วยงานอาสาสมัครกับ อบต และชุมชน ดงครั้งน้อยเสมอมาจึงถือเป็นทุนด้านเครือข่ายความร่วมมือซึ่งจะเพิ่ม โอกาสในความสำเร็จของการนำร่องพัฒนาโมเดลแก๊จนพื้นที่เป้าหมายแห่งนี้ จากการสำรวจข้อมูลครัวเรือนคนจนในทั้ง 13 หมู่บ้าน จำนวน 167 ครัวเรือนและมีสมาชิกในครัวเรือนดังกล่าว รวม 908 คน ได้นำเข้าสู่การบันทึกข้อมูลการสำรวจเข้าระบบ PPP Connext โดยจะแบ่งกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนที่เป็น 4 ระดับ ดังนี้ 1.กลุ่มอยู่ลำบาก 2.กลุ่มอยู่ยาก 3.กลุ่มอยู่พอได้ และ 4.กลุ่มอยู่ดี

ภายใต้ทุน 5 ด้าน ประกอบไปด้วย ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ ทุนธรรมชาติ และทุนทางสังคม คณะผู้วิจัยได้เลือกระดับกลุ่มคนจนอย่างเจาะจง (Purposive sampling) 2 กลุ่มคือ กลุ่มอยู่ยากและกลุ่มพออยู่ได้ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่ต้องส่งต่อความช่วยเหลือเช่นกลุ่มที่ 1 แต่ก็ยังต้องการได้รับการช่วยเหลือจำนวน 119 ครั้วเรือน 614 คน เมื่อได้ข้อมูลครั้วเรือนที่ยากจนทั้งสิ้น 119 ครั้วเรือน 614 คน จึงแยกแต่ละหมู่บ้าน และทำการประสานผู้นำแต่ละหมู่บ้าน ทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทีมอาสาสมัครหมู่บ้าน กองสวัสดิการสังคมร่วมคัดเลือกและตรวจสอบรายชื่อครั้วเรือนที่ยากจนจริง และเพิ่มรายชื่อครั้วเรือนที่ยากจนแต่ไม่ได้มีชื่ออยู่ในระบบข้อมูลเพื่อป้องกันการตกหล่นของคนจนในชุมชนภายใต้เกณฑ์ของกลุ่มคนจนที่ทางทีมผู้วิจัยได้กำหนด คุณลักษณะของคนจนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย 5 ประเภท ดังนี้

- 1) อายุไม่เกิน 60 ปี ไม่พิการ ไม่ติดอบายมุข ใจสู้ พร้อมมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของตนเองและครั้วเรือน
- 2) อายุเกิน 60 ปี ไม่พิการ ไม่ติดอบายมุข ใจสู้ พร้อมมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของตนเองและครั้วเรือน
- 3) พิกัดพึ่งพาตนเองได้ ไม่ติดอบายมุข พร้อมมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของตนเองและครั้วเรือน
- 4) พิกัดพึ่งพาตนเองไม่ได้ และ
- 5) ไม่พร้อมมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของตนเองและครั้วเรือน

ซึ่งจากกระบวนการดังกล่าว ทำให้ทีมงานวิจัยได้รายชื่อที่ผ่านการคัดเลือกจากผู้นำท้องถิ่นเหลือเพียง 76 ครั้วเรือน รวม 180 คน เพื่อนำไปสู่การวางแผนและวิเคราะห์กิจกรรมสำหรับกลุ่มคนจนจากการการวิเคราะห์ “ทุนดำรงชีพ” และผลการวิเคราะห์ทุน 5 ด้านของพื้นที่เป้าหมายครั้วเรือนยากจน พบว่าคนจนกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว ประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก โดยมีทุนธรรมชาติและทุนกายภาพของพื้นที่มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยมาตรฐาน พื้นที่ตำบลคงครั้งน้อยยังมีผู้นำการ

เปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ที่ได้รับ “รางวัลเชิดชูเกียรติผู้นำการเปลี่ยนแปลงดีเลิศ” จาก กรมการพัฒนาชุมชน ปี 2564 ซึ่งจากการประชุมหารือแนวทางการออกแบบ โมเดลแก่นร่วมร่วมกับผู้นำทั้ง 13 ตำบล ได้ออกแบบ โมเดลแก่น “เกษตรพามี ผู้นำดีพายุ” ซึ่งมี 3 โมเดลย่อย ได้แก่ พืชผักเพื่อชีวิต เมล็ดพันธุ์เกลือ และเกษตรหลากหลาย (จังหวัด/ พืชหลังนา ฯลฯ) และใช้ศักยภาพของผู้นำทั้ง 13 หมู่บ้านมาเป็นพี่เลี้ยงในการช่วยดูแลคนจนตาม โมเดลดังกล่าว โดยคาดการณ์ถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ 4 อย่างคือ 1) การมีรายได้เพิ่มมากขึ้น 10 % 2) มีทักษะมากขึ้น 3) มีคุณภาพชีวิตที่ดี 4) เกิดการเกื้อกูลกันในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การทำให้เกิดความประสบความสำเร็จสิ่งที่จะต้องคำนึง คือ

1. ข้อมูลครัวเรือนคนจน หรือ ข้อมูลครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายต้องมีความถูกต้อง แม่นยำ และเป็นปัจจุบัน

การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จ และแม่นยำนั้น ต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานที่มีการสำรวจโดยมีเกณฑ์ที่ถูกต้อง และชัดเจน คำถามในแบบสำรวจจะต้องผ่านการคัดกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิเป็นอย่างดี ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจข้อมูลจะต้องได้รับการชี้แจง ศึกษาและทำความเข้าใจกับเกณฑ์อย่างตรงกันในทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล และทุกอำเภอ ข้อมูลที่เก็บมาได้จะต้องมีระบบตรวจทานให้ถูกต้อง สมบูรณ์ และบันทึกในระบบที่ผู้บริหารในระดับต่าง ๆ สามารถเข้าไปนำมาใช้งานได้ แบ่งตามขอบเขตความรับผิดชอบ

2. มาตรการแก้ไขปัญหาค้นหาที่ต้นเหตุที่แท้จริง (Root cause of problem)

ปัญหาที่ถูกค้นพบจากการตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์หรือเวทีการประชุมต่าง ๆ จะต้องนำมาวิเคราะห์หาต้นเหตุที่แท้จริง (Root cause of problem) หรือรากเหง้าของปัญหา ไม่ใช่ผล (Effect) ที่กระทบหรืออาการที่เรามองเห็น (Symptom) เพื่อให้เราสามารถแก้ไขปัญหามาได้ตรงจุด

3. สร้างเครือข่ายให้เกิดความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหาความยากจน ต้องทำความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาเพื่อให้เกิดการบูรณาการนำเอาทุนด้านต่างๆ จากภาคีเครือข่ายมาร่วมกันพัฒนาใช้ศักยภาพของผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ชุมชนให้การยอมรับ และมีจิตอาสาที่จะพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น เนื่องจาก ทำงานคลุกคลีกับชาวบ้าน รู้จักคนในครัวเรือนต่างๆ อย่างดีจึงเป็นการถ่วงถ่วงข้อมูลการได้กลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์

References

- Maesae, A. (2015). Promoting sustainable livelihoods in rural areas through community-based development. *Journal of Social Development*, 17(1), 89–110. [in Thai]
- Mankong, C. (2021). Dimensions of poverty and the roots of inequality and sustainability in development. *Journal of Economics and Public Policy*, 12(24), 18-48. [in Thai]
- Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2020). *White paper on the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. Addressing poverty effectively towards creating opportunities for well-being* (2nd ed.). Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. [in Thai]
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2022). *Report on the analysis of the situation of poverty and inequality in Thailand in 2022*. Office of the National Economic and Social Development Council Office of the Prime Minister. [in Thai]

- Pongsart, K., Kaewhanam, P., Hasan, J., Sirisuwun, A., Kaewhanam, K., Kamolkhet, S., Intanil, J., Pongsiri, A., Kahaban, N., & Dononbao, A. (2022). *Final report of the research project: Comprehensive and precise area development to solve poverty issues: A case study of Roi Et Province*. Science, Research, and Innovation Promotion Fund and the Area Development Management Unit. [in Thai]
- Santipolvut, S. (2017). *Economic development theory and case studies*. Kasetsart University. [in Thai]
- Science and Technology Division of Royal Thai Embassy in Beijing, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2021). China's path to solving poverty. *Thai-Chinese Science Maitri Journal*, 3(5), 7. [in Thai]
- Sihaboonli, C. (2024, March). *The dimensions of poverty in Thailand*. *Articles on Thailand* [Radio broadcast]. Parliament and Bureau of Academic Affairs, Secretariat of the House of Representatives. [in Thai]
- Sumalee, S. (2017). *Theory of economic development and case studies*. Kasetsart University. [in Thai]
- Thailand Development Research Institute Foundation. (2007). *Labor movement between areas of industries and occupations*. Thailand Development Research Institute Foundation. [in Thai]
- Thailand Development Research Institute. (2008). *How to solve poverty: Competition, distribution, or welfare* (TDRI Report No. 54). Thailand Development Research Institute. [in Thai]

Authors

Pimchanok Paireepinas

Program in Community Development and Social Innovation,
Faculty of Liberal Arts and Science, Roi Et Rajabhat University
Selaphoom District, Roi Et Province 45120
Tel.: 088-995-7929 E-mail: pimchanok@reru.ac.th

Paramat Phodapon

Program in Community Development and Social Innovation,
Faculty of Liberal Arts and Science, Roi Et Rajabhat University
Selaphoom District, Roi Et Province 45120
Tel.: 088-974-3666 E-mail: paramat70@hotmail.com

Poonsuk Jantasin

Program in Business English, Faculty of Liberal Arts and Science,
Roi Et Rajabhat University
Selaphoom District, Roi Et Province 45120
Tel.: 089-575-9797 E-mail: Poonsukjanthsin@gmail.com

Worapoj Promjuk

Program in Communication Innovation and Information Management,
Faculty of Liberal Arts and Science, Roi Et Rajabhat University
Selaphoom District, Roi Et Province 45120
Tel.: 065-153-9544 E-mail: worapoj@reru.ac.th